

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ЧИЖОВ ДЕНИС АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 342.72/.73:351.862.4](477):340.12

**ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ
ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
(ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ПАРАДИГМА)**

Спеціальність:

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ самостійно.

Опоненти: доктор юридичних наук, професор
КАЛИНОВСЬКИЙ Богдан Валерійович,
Інститут управління державної охорони України
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
професор спеціальної кафедри № 2

доктор юридичних наук, професор
ДАШКОВСЬКА Олена Ростиславівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри теорії права

доктор філософських наук, професор
БЛІХАР В'ячеслав Степанович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
директор Інституту управління, психології та безпеки

Захист відбудеться 11 червня 2024 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.05 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. Б. Гришук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Права та свободи громадян вважаються фундаментальним складником національної безпеки кожної високорозвинутої країни. Пояснюється це кількома ключовими аспектами: перший аспект «демократія та правова держава» демонструє забезпечення правового статусу особи як необхідну умову функціонування демократичного суспільства та правової держави, позаяк існування ефективного механізму захисту прав і свобод громадян є запорукою стабільності та довіри до державних інституцій; другий аспект «інформаційна епоха та цифрові технології» акцентує, що з розвитком цифрових технологій виникають нові виклики у забезпеченні правового статусу особи, зокрема у сфері захисту персональних даних, кібербезпеки та боротьби з кіберзлочинністю; третій аспект «міжнародні відносини та міжнародне право» проєктує Україну як суб'єкт міжнародного права, що зобов'язаний дотримуватися міжнародних стандартів у сфері прав людини, тому й забезпечення правового статусу особи відіграє важливу роль у міжнародних відносинах та співпраці з іншими країнами; четвертий аспект «боротьба з тероризмом та злочинністю» зумовлює ефективну роботу державного механізму в забезпеченні правового статусу особи, що передбачає також боротьбу з тероризмом, організованою злочинністю та іншими загрозами для національної безпеки; п'ятий аспект «соціально-економічні виклики» потребує враховувати, що стабільність економіки та соціального розвитку країни значною мірою залежить від захищеності прав і свобод громадян, адже соціально-економічний занепад може призвести до суспільних конфліктів та становити загрозу національній безпеці.

У заданому контексті проблема налагодження дієвого державного механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки видається вкрай животрепетною для України і потребує комплексного дослідження, з адаптацією до змін у суспільстві та врахуванням особливостей спеціального правового режиму воєнного стану, що й засвідчує її актуальність і своєчасність.

Цінність пропонованої наукової роботи криється і в тому, що у правовій науці практично відсутні загальнотеоретичні концептуальні уявлення як про правову природу, сутність і зміст забезпечення права людини у сфері національної безпеки, так і про механізми їх утвердження, реалізації та захисту. Невирішеність зазначеної проблеми не сприяє усуненню колізій у чинному законодавстві, а також суперечностей у правозастосовній практиці, що зрештою негативно впливає на ефективність забезпечення національної безпеки держави. У розвідці доволі просторово розкрито основні завдання та принципи формування державної політики в аналізованій сфері і особливо акцентовано на умовах євроатлантичної інтеграції. Факт підписання заявки на

вступ до ЄС та очікування бажаного рішення висувають нові вимоги до процесу розроблення вітчизняного законодавства у відповідному руслі, що також охоплюється предметом дослідження.

Назагал актуалізація європейської та євроатлантичної інтеграції є реакцією політичного керівництва держави на сформований у соціумі суспільний запит щодо підвищення рівня захищеності держави від зовнішньої агресії, що в умовах війни росії з Україною набуває особливої нагальності. Такий захист забезпечує одну з головних потреб людини – потребу забезпечення їй безпечних умов для самореалізації, розвитку її індивідуальності, соціальної інтеграції тощо, тобто всього того, що не може бути досягнуто без формування відповідного безпекового середовища. Розробляється система критеріїв та обираються пріоритети формування державної політики щодо забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. Звідси висновується, що формування та вдосконалення такої політики є не просто обов'язком держави чи її гарантією, а самим базисом існування держави, векторним контуром, особливим фарватером для процесів державотворення.

У дисертаційному дослідженні особливу увагу зосереджено на проблемах порушення та обмеження прав людини, які застосовуються для забезпечення національної безпеки. Зокрема, ставляться питання доцільності та допустимості забезпечення оборони і безпеки держави шляхом обмеження прав людини та меж обмеження прав людини при забезпеченні оборони держави і захисту національної безпеки. Крім того, висувається теза про те, що обмеження прав і свобод людини можливе лише за умови формування транспарентного та передбачуваного заздалегідь набору індикаторів, які визначають такий ступінь активізації чи загострення ризиків національній безпеці, що ефективна протидія їм можлива виключно за умови часткового обмеження окремих громадянських прав та свобод, але тільки в заздалегідь визначених і достатніх для цього межах на нетривалий строк.

Також наголошується на важливості реалізації державної політики забезпечення прав та свобод людини в контексті національної безпеки, позаяк ефективність такої політики вважається недостатньою. Утім надаються підтвердження, що демонструють наявність суттєвих резервів для підвищення якості та ефективності державної політики в сфері забезпечення прав і свобод людини при досягненні цілей національної безпеки. Це означає, що існує потреба в удосконаленні законодавчих і нормативних актів, а також у вдосконаленні практики їх застосування з метою забезпечення належного рівня захисту прав та свобод людини.

Зокрема, проводиться порівняльний аналіз ефективності позасудового, судового, конвенційного та інших форм і механізмів такого захисту. Досліджуються міжнародні стандарти забезпечення прав людини у сфері

національної безпеки, а також виробляються пропозиції з інтеграції їх у вітчизняну практику. Завдяки здійсненій порівняльно-правовій характеристиці забезпечення прав людини у сфері національної безпеки розкривається додатковий потенціал та визначаються напрями удосконалення національної політики в окресленій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконане дослідження відповідає Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженій Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12-21, та Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженим Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в ході виконання НДР «Правові проблеми розвитку державотворчих процесів у контексті конституційної реформи в Україні» (I кв. 2018 – IV кв. 2022 р., Рк УкрІНТЕІ № 0118U001380) та «Правова політика і національні механізми забезпечення розвитку української державності у контексті євроатлантичної інтеграції та подолання наслідків війни» (I кв. 2023 – IV кв. 2026 р., РК УкрІНТЕІ № 0123U101259). Також результати дисертації відповідають нормам (ст. 3) Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-III (в редакції від 13 січня 2024 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у теоретико-правовій концептуалізації державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки України в межах загальнотеоретичної парадигми.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- обґрунтувати доцільність вивчення засад антропоцентричності національної безпеки;
- охарактеризувати інтерпретативні підходи до наукової розробки проблем забезпечення правового статусу особи в межах національної безпеки;
- визначити розвиток концепту правового статусу особи в ретроспективі та репрезентувати методологію дослідження;
- розкрити сучасне розуміння прав, свобод, обов'язків та законних інтересів особи як об'єкта національної безпеки;
- дослідити онтологічну складову державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки;
- встановити світоглядні концепти державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки;
- з'ясувати цінність безпеки людини як аксіологічну складову державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки;

– розглянути інституційну складову державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки;

– розкрити зміст правового регулювання державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки;

– обґрунтувати особливості правового статусу особи під час дії воєнного стану: основні людиноцентричні принципи забезпечення національної безпеки України;

– довести, що в період воєнного стану обмеження прав і свобод людини є необхідним заходом (мають тимчасовий характер) для забезпечення національної безпеки та захисту життя і безпеки громадян;

– проаналізувати сучасні виклики та загрози формуванню державного механізму щодо забезпечення правового статусу особи в контексті національної безпеки України;

– виявити закономірності парадигми державної політики щодо забезпечення правового статусу особи у сфері національної безпеки України.

Об'єктом дослідження є сфера суспільних відносин, окреслена процесом забезпечення правового статусу особи.

Предмет дослідження – державний механізм забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України в межах його загальнотеоретичної парадигми.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, наукового результату та формулювання висновків і рекомендацій, проведення комплексного дослідження використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, застосовано діалектичний метод – для вивчення теоретико-правового контенту загальнотеоретичної парадигми державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки України, що дало змогу висвітлити сучасний стан задекларованого предмета дослідження в темпорально-просторовому дискурсі. За допомогою методів абстрагування й узагальнення, логіко-семантичного і дедуктивного методів розкрито онтологічну структуру понятійного апарату мовленнєвих конструкцій. Використано системно-структурний і системно-функціональний методи, а також методи класифікації та групування. Метод моделювання застосовано під час методологічного обґрунтування обраної теми дисертації. Завдяки методу компаративістики порівняно чинні законодавчі норми, що регламентують державний механізм забезпечення правового статусу особи. Герменевтичний і феноменологічний методи уможливили визначення базису загальнотеоретичної парадигми державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки України.

Нормативно-правовою основою наукової роботи послужили Конституція і законодавчі акти України, чинне законодавство, конвенції і

рекомендації Європейського Союзу, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств та відомств тощо. Вищезазначені методи у їх зв'язку зі загальними логічними методами та прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) забезпечили всебічне ефективне дослідження виявленої теоретико-правової проблеми. Завдяки визначенню ключового підходу в методології дослідження роботу побудовано на засадах плюралізму, що сприяє повноті аналізу складних процесів правового буття.

Наукова новизна одержаних результатів. Запропонована праця є першим у вітчизняній науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на рівні докторської дисертації на основі ретельного студіювання проблем теоретичного, нормативного і правозастосовного характеру розроблено новітню правову доктрину реалізації та забезпечення прав людини у сфері національної безпеки з урахуванням антропоцентричного підходу до національної безпеки, що дає змогу поєднати юридичні аспекти захисту прав людини з політичними аспектами формування та забезпечення безпеки держави.

Основні результати дослідження, що становлять наукову новизну та практичне значення, полягають у такому:

вперше:

– обґрунтовано доцільність у зміні парадигми розуміння національної безпеки: від концепції, що зосереджується виключно на захисті державних інтересів, до підходу, що ставить людину в центр уваги. На це впливає низка аргументів: перший із них – звернення до прав людини; другий аргумент зводиться до інтердисциплінарного підходу; третій аргумент вирізняє так званий суспільний договір; четвертий аргумент акцентує на глобальній перспективі; п'ятий аргумент – це вплив технологій. Власне, ці аргументи доводять, що дослідження антропоцентричності національної безпеки у сучасному юридичному дискурсі є новаторським і важливим для розвитку сучасної наукової, зокрема правової, думки;

– констатовано, що національна безпека – це той базис, в умовах якого розвивається та реалізується система прав людини, розкриваючись у своїй повноті державних гарантій та забезпечення відповідним державно-управлінським інструментарієм. Якщо розуміти національну безпеку як передумову, або єдину умову вільного розвитку державності, то система прав людини повинна розумітися як елемент цієї системи, спрямований на реалізацію нею своїх обов'язків. Тобто необхідним вважається створення дієвої моделі державного управління процесом реалізації громадянських прав та свобод у сфері національної безпеки;

– доведено, що державний механізм забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки можна охарактеризувати як систему

правових засобів, мета функціонування яких полягає в ефективному застосуванні процедур захисту охоронюваних законом прав і свобод людини, а в разі їх порушення – швидкому відновленні. Провідну роль у цьому процесі виконує наявність світоглядних концептів, які допомагають людині усвідомити свою роль у процесах державотворення, а державі – сформулювати правову систему, яка б відповідала запитам суспільства на гарантування безпеки у конкретний історичний період;

– завдяки проведеним дослідженням основних підходів до сучасного розуміння прав, свобод, обов'язків та законних інтересів особи як об'єкта національної безпеки підсумовано, що національна безпека і права, свободи, обов'язки та законні інтереси особи на сьогодні є взаємопов'язаними цінностями, що взаємозалежать одна від одної та спрямовуються на забезпечення сталого розвитку держави; відтак на підставі одержаних результатів з'ясовано, що національна безпека є основним базисом реалізації прав, свобод, обов'язків та законних інтересів людини і громадянина;

– визначено, що людина є частиною держави, тому національна безпека обов'язково має охоплювати й безпеку людини, і навпаки, безпека людини є складовою національної безпеки, яка через державний механізм як систему юридичних гарантій, що сприяє профілактиці правопорушень та відновленню вже порушених прав та статусу, створює безпечні умови для життєдіяльності людини;

– обґрунтовано, що обмеження прав і свобод людини у період воєнного стану є важливим аспектом предмета дослідження для розуміння взаємозв'язку між національною безпекою та захистом прав людини у сучасному світі, оскільки воєнний стан зазвичай супроводжується обмеженням різних прав і свобод громадян, як-от свободи слова, зборів, пересування, на справедливий суд тощо. Саме ці обмеження в умовах воєнного правового режиму можуть стати визначальними у збереженні національної безпеки та захисту держави і суспільства від загроз;

удосконалено:

– положення, відповідно до якого державний механізм забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки тлумачиться як чітко визначена сукупність заходів, яка спрямована на забезпечення реалізації людиною своїх основних прав та свобод, гарантування людині захисту з боку держави;

– позицію, згідно з якою безпека людини є основою для національної безпеки, тобто безпеки держави. Завдяки інтегруванню безпеки людини в систему національної безпеки з'являється можливість прогнозувати появу нових загроз, небезпек, розробляти стратегії, програми для їх уникнення чи мінімізації впливу негативних наслідків на державу та людину або й повного убезпечення від них;

– твердження, відповідно до якого держава, беручи на себе певні зобов'язання, визнає первинність та найвищу цінність прав і свобод людини та законодавчо закріплює перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені за жодних обставин;

– перелік загроз національній безпеці та запропоновано істотною загрозою вважати втрату прав, свобод і законних інтересів особи, оскільки їх відновлення є іноді неможливим. З огляду на це вагому роль у системі національної безпеки відведено органам публічного управління, адже їхня діяльність спрямовується на захист держави, суспільства і громадян від ризиків і небезпек сучасності таким чином, щоб не допустити порушень фундаментальних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина;

– твердження, що, реалізуючи політику забезпечення національної безпеки, держава повинна чітко розуміти необхідність пошуку балансу між системою прав та свобод людини і громадянина, державними та національними цінностями, а також допустимістю та межами такої допустимості в процесі прийняття рішень щодо штучного обмеження прав людини задля забезпечення цілей національної безпеки;

набули подальшого розвитку:

– сутнісні характеристики національної безпеки в частині формування та реалізації заходів із її забезпечення, котрі здійснюються здебільшого приховано і мають встановлений режим секретності, що доводить відсутність доступу до них громадськості та правозахисників;

– розуміння світоглядних концептів державного механізму забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки, серед яких доречно визнати ідентичність, справедливість, безпеку, свободу, демократію;

– основні концептуальні підходи до визначення шляхів забезпечення прав людини в сфері національної безпеки;

– твердження, що попри руйнівні процеси, спричинені військовою агресією РФ проти України, наша держава намагається мінімізувати негативний вплив процесу обмеження прав і свобод людини на суспільство. Незважаючи на те що в період воєнного стану обмеження прав і свобод людини є необхідним заходом для забезпечення національної безпеки та захисту життя і безпеки громадян, важливо враховувати, що ці обмеження повинні мати характер тимчасових заходів, які приймаються в обставинах надзвичайної ситуації та спрямовані на уникнення більш суспільно значущих ризиків.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які є результатом особистого наукового пошуку та творчого осмислення предмета дослідження, що зазначено у переліку наукових праць. Матеріали та висновки кандидатської дисертації в цій дисертаційній роботі не використовувалися.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і праксеологічний інтерес, а саме можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого подолання проблемних вимірів темпорально-просторового дискурсу державного примусу; *у сфері правотворчості* – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема, що регламентує застосування і реалізацію примусу; *в освітньому процесі* – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, навчальних посібників, підручників з дисциплін «Теорія та історія держави і права», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Муніципальне право», «Міжнародне право», «Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини», «Захист та дотримання прав у професійній діяльності», «Актуальні проблеми захисту та дотримання прав у правоохоронній діяльності», «Конституційне право», «Конституційне право зарубіжних країн», «Територіальна організація влади в Україні», «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні» (акти впровадження у діяльність Офісу Президента України від 11.01.2024; Національної академії внутрішніх справ від 02.02.2024; Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України від 05.02.2024; Академії праці, соціальних відносин і туризму від 27.02.2024; Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля від 29.02.2024; Львівського державного університету внутрішніх справ від 01.03.2024 № 20).

Апробація результатів дослідження. Наукова робота обговорювалася на засіданні кафедри загально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ. Окрім цього, основні положення дисертації висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України та появи й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя» (м. Київ, 18 вересня 2020 р.); XVI Міжнародна науково-практична конференція «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (м. Київ, 27 листопада 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики» (м. Харків, 21 грудня 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); Засідання № 2 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності» (м. Кропивницький, 24 червня 2022 р.); Науково-практична

конференція «Національна безпека України в умовах нових викликів і загроз» (м. Харків, 19 травня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Восьмі таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.).

Публікації. Положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладено у 32 наукових публікаціях, серед яких 29 праць, у яких викладено основні наукові результати дисертації (1 одноосібна монографія; 2 одноосібні розділи в колективних монографіях; 4 статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються в наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 15 статей у виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України у галузі права категорії «Б», 7 наукових праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (310 найменувань на 32 сторінках), 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 345 сторінок, із них – основний текст – 264 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертації, зокрема обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено сутність наукової проблеми, окреслено зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження; перераховано використані наукові методи дослідження та обґрунтовано їх вибір; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У першому розділі *«Теоретико-методологічне обґрунтування забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України»*, що містить 2 підрозділи, охарактеризовані проблеми забезпечення правового статусу особи в межах національної безпеки та досліджено ретроспективний розвиток концепту правового статусу особи як складової національної безпеки держави.

Визначено, що основний науковий потенціал і проведеного дисертаційного дослідження, і майбутніх наукових розвідок становить пошук сучасних моделей реалізації державної політики в сфері національної безпеки, спрямований на забезпечення розвитку громадянських прав і свобод, недопущення їх звуження без крайньої необхідності та в експозиції механізмів відновлення порушених громадянських прав. Ба більше, за неминучої потреби обмеження прав людини заради забезпечення

національної безпеки запропоновано чітке визначення умов і критеріїв такого обмеження, встановлення граничних строків його застосування, запровадження методології оцінки наслідку ризиків національної безпеки, що обґрунтовують таке обмеження, а також імплементація компенсаторних механізмів.

З огляду на наявний стан наукової розробки проблематики реалізації прав людини в сфері національної безпеки систематизовано дослідження сучасних науковців за такими напрямками: дослідження, які мають загальнотеоретичний акцент і спрямовані на досягнення термінологічної визначеності, єдності у підходах до повноти формування системи громадянських прав, визначення їх особливостей як категорії конституційно-правової науки; дослідження, спрямовані на критичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку національного законодавства в аналізованій сфері; дослідження на предмет співвідношення прав людини, національної безпеки та військової складової державного устрою; дослідження в сфері теоретико-методологічних засад онтологічного та аксіологічного співвідношення прав людини з цілями національної безпеки, пошуку місця громадянських прав та свобод у структурі системи забезпечення національної безпеки; дослідження, спрямовані на обґрунтування необхідності та меж застосування обмежень прав людини в інтересах національної безпеки.

Методологію дослідження прав людини у сфері національної безпеки запропоновано сформулювати на основі використання чіткої групи методів. Отже, сукупність філософсько-правових методів (діалектика, формально-логічний, логіко-юридичний, а також поєднання онтологічного та аксіологічного підходів) активно використовувалася для визначення ознак, критеріїв та змісту прав людини у сфері національної безпеки; сукупність загальноправових методів (аналіз, синтез, індукція, порівняльно-правовий та ін.) використовувалася для з'ясування механізму забезпечення процесу реалізації прав людини у сфері національної безпеки; сукупність соціально-правових методів (системний, структурний, соціологічний аналіз, правове моделювання) використовувалася для розкриття особливих вимоги до системи забезпечення національної безпеки з урахуванням потреб повноцінного забезпечення громадянських прав.

Доведено, що для повноцінного дослідження феномену національної безпеки у межах ціннісного сприйняття суспільством значення власних прав і свобод у цій сфері необхідно застосовувати синтезовану методологію наукового пізнання, поєднуючи загальноправові, спеціально-правові та психологічно-правові методи, враховуючи й науку державного управління та військові науки.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано авторську періодизацію історико-правового розвитку прав людини у сфері національної

безпеки, в межах якої виокремлено: «донецький» період (період Національних визвольних змагань 1917–1921 рр. та період панування радянської імперії на території України 1917–1990 рр.), протягом якого остаточно формується світоглядний концепт і цивілізаційна місія розвитку Української державності, де права людини здобувають чільне місце у сфері національної безпеки; період 1991–1996 рр., упродовж якого відбувається пошук ментальної моделі громадянських прав і системи державних гарантій їх забезпечення, в тому числі у сфері національної безпеки; період 1996–2004 рр., протягом якого науковий дискурс охоплював здебільшого питання розробки механізмів забезпечення прав людини як складової національної безпеки; період 2005–2013 рр., який ознаменувався появою головного тренду наукових пошуків питання допустимості та доцільності обмеження прав людини в інтересах національної безпеки. Відбувається доктринальне обґрунтування законодавчого закріплення можливості обмеження прав людини в інтересах національної безпеки, проте без чіткої детермінації випадків та умов його застосування; період 2014–2019 рр. – охоплює події після Революції Гідності, коли увага дослідників спрямовується на розширення теоретичного підґрунтя і розробку практичних механізмів забезпечення повноцінної реалізації прав людини в сфері безпеки та оборони; період з 2020 року до сьогодні, протягом якого здійснюється науковий пошук визначення потенціалу системи забезпечення національної безпеки, подолання сучасних та перманентно наявних ризиків для національної безпеки з урахуванням того, що саме права людини є стрижневими цінностями державної політики в межах національної безпеки.

У другому розділі *«Загальнотеоретична детермінація державного механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України»* констатовано, що класичне співвідношення «прав людини» та «національної безпеки» як об'єктів державної політики чи владно-управлінського впливу не розкриває усієї фундаментальності правової природи інституту обмеження прав людини.

Обґрунтовується, зокрема, авторська позиція, відповідно до якої особи можуть досягнути такого рівня розвитку правової свідомості, в якому держава визначатиме можливість застосування обмеження прав без реальної реалізації імперативного впливу на особу для вчинення фізичного такого обмеження.

Наголошено, що найдієвішим елементом захисту та відновлення порушених прав людини в сфері національної безпеки є судовий захист. З точки зору структури механізму забезпечення прав людини у сфері національної безпеки, місце судового захисту визначається державною гарантією права на судовий захист. Саме тому цей елемент інституційної складової такого механізму розглядається у дисертації як засіб корегування

організаційної та функціональної складових, які, своєю чергою, мають абсолютно прикладний характер.

Встановлено, що такий захист є додатковим елементом системи забезпечення прав і свобод саме з боку держави. Особа звертається за захистом своїх прав і свобод, проте формальний захист здійснює орган державної влади судової юрисдикції, що цілком укладається у правову конструкцію «забезпечення прав людини в сфері національної безпеки».

Проведений аналіз сучасного наукового дискурсу щодо вирішення проблеми допустимості та достатності обмеження прав людини в інтересах національної безпеки засвідчив, що співвідношення категорій «права людини» та «національна безпека» є багатоконцептуальним. Зауважено, що класичне співвідношення цих категорій як об'єктів державної політики чи владно-управлінського впливу не розкриває усієї фундаментальності правової природи інституту обмеження прав людини. Тому розглядається особлива модель відносин між суспільством і державою, в яких забезпечується національна безпека держави шляхом свідомої мінімізації ризиків і загроз досягнутого в цій сфері балансу.

Аналіз сучасного стану системи національного судового захисту прав і свобод людини у сфері національної безпеки дав можливість продемонструвати, що право на судовий захист є невід'ємним елементом системи громадянських прав та свобод і за жодних обставин не може бути обмеженим навіть в інтересах національної безпеки. Цей підхід, що зрештою застосований законодавцем, кореспондує із положеннями міжнародно-правових актів у сфері регулювання громадянських прав та свобод, а тому визнається і гарантується державою повною мірою без жодних винятків чи застережень. Судовий захист прав і свобод особи в сфері національної безпеки здійснюється в порядку адміністративного судочинства, оскільки стороною в таких правових спорах завжди є суб'єкт владних повноважень. Щобільше, найчастіше такі спори мають на меті вирішення питань, які стосуються скасування акта, виданого органом державної влади.

Акцентовано увагу на сучасній практиці захисту прав людини у сфері національної безпеки через міжнародні інституції, зокрема, розкрито особливості міжнародно-правового забезпечення їх захисту і на рівні ООН, і на регіональному рівні ЄС. Водночас констатовано, що регіональний рівень ЄС є більш важливим для вітчизняної практики забезпечення реалізації громадянських прав і свобод у сфері національної безпеки. Відтворена в дисертаційному дослідженні система захисту прав людини в сфері національної безпеки в ЄС втілюється у діяльності окремих інституцій ЄС, які своїми діями або приймають загальнообов'язкові рішення, або запроваджують обмежувальні заходи до країн, що порушують вимоги законодавства ЄС в частині гарантій прав людини.

Особливу увагу звернено на те, що більшість із міжнародно-правових актів отримали дієві механізми їхньої імплементації завдяки взаємозв'язків та взаємокоординації між усіма інституціями, які покликані забезпечити належний рівень захисту прав і свобод людини та створити реальні умови для надання їм правозастосовного статусу. У цьому контексті запропоновано для впровадження національну модель захисту прав людини в сфері національної безпеки в Україні на засадах міжнародно-правового інструментарію їх забезпечення та відновлення.

У третьому розділі *«Екзистенційна концептуальність детермінантів державного механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України»* окреслено світоглядні концепти державного механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки, що дають можливість людині самоідентифікуватися, зрозуміти свою роль у відносинах «людина – людина», «людина – суспільство», «людина – держава». Відтак констатовано, що правовий статус особи як складової національної безпеки ґрунтується на світоглядних концептах і виражає усвідомлену участь людини в процесі взаємодії зі суспільством та державою. Саме тому концепти знайшли застосування в сучасному законодавстві у сфері гарантування людині безпеки, відновлення її порушених прав і свобод.

Встановлено, що державний механізм забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки доцільно характеризувати як систему правових засобів, метою функціонування яких є ефективне застосування процедур захисту охоронюваних законом прав і свобод людини, а в разі їх порушення – швидке відновлення. Щобільше, первинне значення у цьому процесі надається наявності саме світоглядним концептам, що допомагають людині усвідомити свою роль у процесах державотворення, а державі – сформулювати правову систему, яка б відповідала запитам суспільства на гарантування безпеки у конкретний історичний період.

На основі дослідження ключових підходів до сучасного розуміння прав, свобод, обов'язків та законних інтересів особи як складової національної безпеки стверджено, що національна безпека, права, свободи, обов'язки та законні інтереси особи на сучасному етапі є взаємопов'язаними цінностями, які залежать одна від одної і націлені на забезпечення сталого розвитку держави. Відтак з'ясовано, що національна безпека є основним базисом реалізації прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини та громадянина.

Доведено, що механізм забезпечення прав людини у сфері національної безпеки є сукупністю способів, засобів та елементів організаційно-правового, інституційного та функціонального забезпечення процесу практичного втілення політики держави щодо гарантій реалізації прав та свобод людини в сфері національної безпеки з урахуванням потреб останньої, без забезпечення яких така реалізація повноти прав неможлива, що обумовлює допустимість та

достатність підстав для можливості обмеження прав людини. Структура механізму забезпечення прав людини у сфері національної безпеки демонструє тісний зв'язок інституційної, організаційної та функціональної складових, кожна з яких ґрунтується виключно на законодавстві та визначає потенційний контур реалізації прав і свобод людини у сфері національної безпеки держави.

Стверджено, що детермінанти державного механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки держави виражаються через різні аспекти правової системи та державної політики, спрямовані на захист прав та свобод громадян. Для прикладу, наводяться такі аспекти: конституційний, адже основою для забезпечення правового статусу особи є Конституція України, яка визначає основні права та обов'язки громадян, а також гарантує їх захист від будь-яких порушень; законодавчий, оскільки державний механізм забезпечення правового статусу особи підтримується системою законів, що регулюють взаємини між державою та громадянами, а також внутрішні відносини між особами; аспект судової системи, позаяк ефективна робота судової системи та забезпечення доступу до суду є важливими складовими для захисту прав і свобод особи (незалежність суддів і забезпечення правової допомоги сприяють забезпеченню правового статусу особи); аспект міжнародних зобов'язань, адже Україна як суб'єкт міжнародного права зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів щодо прав людини, що також має вплив на механізм забезпечення правового статусу особи; аспект ефективної адміністративної системи, тому що розвинена адміністративна система, яка забезпечує прозорість, відкритість та відповідальність органів влади перед громадянами, сприяє забезпеченню правового статусу особи.

Зроблено висновок, що державний механізм забезпечення правового статусу особи є складною системою, що охоплює законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, а також участь громадянського суспільства та міжнародних організацій. Його ефективність визначається ступенем захищеності прав і свобод громадян, що має безпосередній вплив на національну безпеку держави.

У четвертому розділі *«Сучасні виклики державному механізму забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України»* встановлено, що в сучасних умовах спроможність держави забезпечити безпеку людини є однією з ознак демократичної держави, яка має можливість не лише задовольнити основні потреби людини, а й створити безпечні умови для розвитку людини. Безпека людини у цьому контексті є цінністю поряд із вже традиційними цінностями громадянського суспільства та правової держави, такими як рівність, справедливість, гідність, повага, гуманізм та ін. Основним підходом в управлінні поступово стає

гуманістичний підхід як такий, що визнає людину найвищою соціальною цінністю та спрямований на забезпечення і захист її цінностей та інтересів, формує передумови для розкриття та реалізації її потенціалу.

Обґрунтовано, що цінність та актуальність гуманістичного підходу до безпеки людини, де фокус безпеки переноситься з держави на людину, – значущі, адже сьогодні виводить саме людину основним суб'єктом національної безпеки. Щобільше, завдяки інтегруванню безпеки людини в систему національної безпеки з'являється можливість прогнозувати появу нових загроз, розробляти стратегії, програми для їх уникнення чи мінімізації впливу негативних наслідків на державу та людину або й цілковитого уникнення. Доведено, що процес забезпечення національної безпеки вже за своєю суттю є процесом гуманістичним, адже він спрямований на захист перш за все життя і здоров'я людини, що є найвищою цінністю для держави.

Систематизовано сукупність принципів формування державної політики забезпечення прав людини в сфері національної безпеки, імплементувавши їх у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», шляхом виключення п. 3 цієї частини та доповнення її новими пунктами в такій редакції: «3) недопустимість негативного впливу загроз національній безпеці на обсяги громадянських прав та свобод; стійкість системи прав людини до негативного впливу загроз національній безпеці; гнучкість державної політики забезпечення прав людини в умовах, коли такі загрози мають практичний прояв; 4) індивідуальна юридична відповідальність та невідворотність покарання за порушення прав людини, надмірне їх обмеження чи не виправдане зменшення обсягу реалізації; нульова толерантність до порушення прав людини в сфері національної безпеки, особливо за умови негативного впливу загроз національній безпеці; 5) неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб; 6) пріоритетність превентивних заходів та принцип гарантованої достатності обмеження громадянських прав і свобод; 7) широка альтернативність моделей, засобів та механізмів державної політики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки».

Встановлено, що головною особливістю державної політики забезпечення прав людини є її формування та практична реалізація одразу в двох контурах державно-владних відносин: відносин щодо забезпечення національної безпеки та відносин щодо створення передумов для максимально можливої реалізації населенням комплексу громадянських прав та свобод.

Доведено, що з урахуванням особливостей безпекового стану держави актуалізується правоохоронна складова політики забезпечення прав людини. Так, необхідним є посилення правоохоронної діяльності держави під час дії негативних для національної безпеки факторів зовнішнього середовища чи

навіть активного вторгнення іншої держави. Зокрема, це проявляється в тому, що під час дії воєнного стану більшість правоохоронних органів наділяються виключними повноваженнями щодо протидії злочинності, застосування превентивних заходів та забезпечення високого рівня громадського порядку.

У контексті проведеного дослідження розроблено авторське трактування системи принципів формування державної політики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. До цих принципів слід відносити такі: верховенства права, підзвітності, законності, прозорості та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; дотримання норм міжнародного права, участі в інтересах України в міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; недопустимості негативного впливу загроз національній безпеці на обсяги громадянських прав та свобод; стійкості системи прав людини то негативного впливу загроз національній безпеці; гнучкості державної політики забезпечення прав людини в умовах, коли такі загрози мають практичний прояв; індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання за порушення прав людини, надмірне обмеження чи невинуваті звуження їх обсягу реалізації; нульової толерантності до порушення прав людини в сфері національної безпеки, особливо за умови негативного впливу загроз національній безпеці; неприпустимості використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб; пріоритетності превентивних заходів та гарантованої достатності обмеження громадянських прав і свобод; широкої альтернативності моделей, засобів та механізмів державної політики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки.

Доведено, що формування новітньої державної політики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах європейської інтеграції повинно відбуватися на засадах адаптивного та ситуативного управління із широким застосуванням таких концептуальних підходів до забезпечення прав людини в сфері національної безпеки, як: організаційно-управлінський (полягає в координації діяльності органів влади, створенні необхідних структур у системі забезпечення прав людини, ініціюванні та проведенні публічних обговорень з питань національної безпеки); правозастосовно-правотворчий (полягає в створенні суб'єктами реалізації державної політики забезпечення прав людини низки галузевих і підзаконних нормативно-правових актів, які деталізують положення основних законодавчих актів у сфері національної безпеки та формують ефективну правозастосовну практику); дискретного управління (передбачає прийняття суб'єктами владних повноважень таких рішень у процесі реалізації державної політики

забезпечення прав людини, які дають змогу максимізувати їх реалізацію за умови непохитності та мінімізації ризиків у системі національної безпеки).

Запропоновано пріоритетні напрями вдосконалення державної політики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки: запровадження компенсаторного механізму гарантування державою відновлення порушених громадських прав у сфері національної безпеки; розширення переліку випадків залучення інститутів громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень, що тягнуть за собою потенційне обмеження прав людини в інтересах національної безпеки; спрощення доступу до правосуддя в умовах активної дії загроз національній безпеці і, зокрема, відкритої воєнної агресії.

Окремо розглянуто сучасні виклики перед державним механізмом забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки держави, що є надзвичайно важливими та вимагають уваги з боку влади та суспільства : цифрова трансформація: розширення цифрової сфери суспільства створює нові виклики у забезпеченні правового статусу особи, зокрема у збереженні та захисті персональних даних, боротьбі з кіберзлочинністю та забезпеченні цифрової безпеки; глобалізація і міжнародні відносини: глобалізація призводить до того, що внутрішні події можуть мати міжнародні наслідки, що впливає на правовий статус особи, а, натомість, розвиток міжнародних стандартів та співпраця з іншими країнами стають ключовими для забезпечення прав людини; конфліктні ситуації та воєнний стан: загострення конфліктів та військові дії на території країни можуть призвести до порушення прав особи, зокрема щодо безпеки, свободи та права на життя; захист прав груп з особливими потребами: важливою проблемою є забезпечення прав груп з особливими потребами, таких як люди з інвалідністю, мігранти, біженці тощо, адже недостатня увага до них може призвести до порушення їхніх прав і загрожувати національній безпеці; боротьба з тероризмом та екстремізмом: державний механізм повинен ефективно боротися з тероризмом та екстремізмом, одночасно забезпечуючи права та свободи громадян; економічні виклики: соціально-економічні проблеми, такі як бідність, безробіття, корупція, також впливають на правовий статус особи та загрожують національній безпеці. Зрештою, сучасні виклики державному механізму забезпечення правового статусу особи є комплексними і потребують системного підходу з боку влади, суспільства та міжнародних партнерів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове розв'язання теоретико-прикладної проблеми, що полягає у розробленні новітньої правової доктрини

реалізації та забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. В результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Аналізований предмет став міжгалузевим, оскільки для розуміння сутності безпекового середовища та визначення місця прав людини в ньому, а також для пошуку ефективних механізмів їх забезпечення науковці широко й постійно використовують різноманітні методи інтердисциплінарного дослідження. Така особливість визначає основні риси сучасного наукового вирішення проблеми забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. У дисертаційній роботі ці питання не просто обговорюються та певною мірою вирішуються, але й отримують комплексний підхід до їх аналізу. Обґрунтовується він тим, що права людини в заданому контексті виступають як умова досягнення максимально стабільного та безпечного стану національної безпеки, а також як ключовий фактор розвитку держави в умовах існуючих загроз. Крім того, порушення прав людини визнається й самостійним детермінантом виникнення внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці.

2. У сучасному науковому дискурсі розглядаються різні підходи до розуміння прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи як об'єкта національної безпеки. Ці підходи постійно розширюються під впливом виникнення нових викликів і загроз, що потребує уточнення правового аспекту національної безпеки держави та переміщення її акценту не лише на збереження територіальної цілісності та суверенітету країни, демократичного та конституційного порядку, а й на створення безпечних умов життєдіяльності населення та гарантування прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. В такому контексті велике значення приділяється інституту прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини, який має за мету регулювати реальні можливості особи, що передбачені Основним Законом та нормативно-правовими актами держави. Це пояснюється тим, що проблематика прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи ставала предметом політико-правових досліджень упродовж тривалого періоду.

3. Проблематика антропоцентричності національної безпеки є надзвичайно актуальною в контексті сучасних викликів і тенденцій у глобальній політиці та правовій сфері. Антропоцентричний підхід означає ставлення до національної безпеки крізь призму захисту та забезпечення безпеки особи, її прав і свобод. У дисертації наводиться низка аспектів, що засвідчують актуальність цієї проблеми: а) глобальні виклики та загрози: в сучасному світі зростає кількість транснаціональних загроз, таких як тероризм, кіберзлочинність, пандемії та інші, які прямо чи опосередковано впливають на безпеку особи; тож антропоцентричний підхід надає можливість краще розуміти та вирішувати ці виклики з урахуванням їх впливу на людей; б) порушення прав людини: неймовірна кількість

конфліктів і кризових ситуацій у світі призводить до масових порушень прав людей та загроз їхньому життю та безпеці, й саме тому антропоцентричний підхід підкреслює необхідність захисту цих прав і наголошує на покликанні держави забезпечувати безпеку кожній особі; в) технологічний розвиток: стрімкий технологічний прогрес створює цілий арсенал можливостей для порушення прав та свобод людини, таких як тотальний контроль за особистими даними, створення біологічних збройних систем тощо; саме через це антропоцентричний підхід вимагає забезпечення захисту приватності кожного індивіда; г) гуманітарна криза та міграція: війни, конфлікти, природні катастрофи та інші негативні події змушують мільйони людей шукати притулку в чужих країнах; відповідно, антропоцентричний підхід потребує вироблення законопроектів та ініціювання змін до законів, що забезпечують права й безпеку мігрантів і біженців; г) кліматичні зміни: глобальна переміна клімату призводить до зростання кількості природних лих, що загрожують безпеці людини та її майбутньому; отже, антропоцентричний підхід апелює до розробки стратегій пристосування та мітигації, що враховують потреби та безпеку населення тощо. Таким чином з'ясовано, що в сучасному юридичному дискурсі акцент на антропоцентричному підході до національної безпеки стає дедалі важливішим у зв'язку з різноманітністю та комплексністю викликів, які стоять перед сучасним суспільством.

4. Створення системи забезпечення прав людини в контексті національної безпеки базується на чинному законодавстві. Це важливо, оскільки для розбудови такої системи використовуються принципи та гарантії прав людини, що вже забезпечені законами. Сам механізм також має своє закріплення на рівні законів, проте його структура та принципи функціонування не можуть бути змінені з метою внесення новацій у національне законодавство, оскільки держава вже гарантує права людини і бере на себе відповідні зобов'язання. Проте важливо вказати, що на рівні законодавства немає чіткого визначення механізму забезпечення прав і свобод людини в контексті національної безпеки. Це не означає, що законодавець ігнорує його наявність. Навпаки, національне законодавство визначає його структуру, форми та методи реалізації. Однак законодавець не наводить його остаточної дефініції, щоб уникнути накладання імперативних формальних обмежень, які можуть стати неефективними у перспективі. А це відкриває можливість для застосування більш ефективних засобів забезпечення прав людини у майбутньому.

5. Державний механізм забезпечення правового статусу особи як елемента національної безпеки – це чітко визначена сукупність заходів, яка спрямована на забезпечення реалізації людиною своїх основних прав і свобод, гарантування людині захисту з боку держави. Метою задіяння цього механізму є: 1) охорона прав і свобод; 2) захист прав і свобод; 3) відновлення

порушених прав і свобод; 4) профілактика вчинення правопорушень; 5) залучення значної частини суспільства до правомірної та правосвідомої поведінки; 6) формування та підвищення рівня правової культури населення. Оскільки йдеться про правовий статус особи як елемента національної безпеки, то на перше місце виходить саме сукупність правових заходів. Однак правові заходи не можуть функціонувати автономно, без впливу соціальних факторів, які виражають реальні потреби та запити суспільства в конкретний період. Правові заходи є своєрідною реакцією на вимоги суспільства і мають реалізовуватися таким чином, щоб якнайшвидше реагувати та ефективно вирішувати проблеми, з якими воно стикається в певний період, та мінімізувати їх негативні наслідки в майбутньому.

6. Розвиток суспільства і держави ставить їх перед необхідністю подолання щораз нових загроз, обумовлених прогресом. Однією з проблемних сфер є необхідність забезпечення безпечного функціонування кіберпростору, його використання в законних інтересах особи, суспільства і держави. Розвиток інформаційних технологій спричинив появу нових загроз, які несуть небезпеку як людині, так і державі та суспільству. Ці загрози стосуються найрізноманітніших сфер людської діяльності – від фінансової злочинності до заподіяння шкоди психіці особи. Сьогодні спроможність держави забезпечити безпеку людини вважається чи не найголовнішою ознакою демократичної держави, яка здатна не лише задовольнити основні потреби людини, а й створити безпечні умови для її розвитку. Безпека людини тепер виступає цінністю поряд із уже традиційними цінностями громадянського суспільства та правової держави, такими як рівність, справедливість, гідність, повага, гуманізм та інші. Основним підходом в управлінні поступово стає гуманістичний підхід як такий, що визнає людину найвищою соціальною цінністю та спрямований на забезпечення і захист її інтересів, формує передумови для розкриття та реалізації її потенціалу.

7. Правова держава повинна мати систему органів, які забезпечують реалізацію правосуддя, охорону прав та інтересів громадян, їх юридичну захищеність від свавілля держави або її посадових осіб. Принцип забезпечення та захисту прав людини і громадянина розглядається, поряд із принципом верховенства права, як один із двох основоположних принципів правової держави. І якщо принцип верховенства права є своєрідною універсальною нормою, яка визначає діяльність усіх гілок державної влади, то здійснення правосуддя та судовий захист прав і свобод громадян безпосередньо пов'язані з функціонуванням судової влади. Судова система виконує провідну роль у механізмі забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист, а також забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією України та законами.

8. Проблематика обмеження прав і свобод людини у період воєнного стану небезпідставно вважається актуальною в контексті правової та політичної ситуації в сучасному світі, зокрема у зв'язку з різноманітними конфліктами та воєнними діями у різних країнах. Ця тема викликає дискусії та ставить важливі питання щодо балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням прав і свобод громадян у контексті воєнного стану. В дисертаційній роботі наведено низку аргументів на підтвердження доцільності вивчення цього питання, зокрема такі: обмеження прав і свобод (воєнний стан зазвичай супроводжується обмеженням різних прав і свобод громадян, таких як свобода слова, зборів, пересування, право на справедливий суд тощо, які можуть бути введені з метою забезпечення національної безпеки та захисту від загрози); демократичний контроль (важливим аспектом управлінської діяльності органів державної влади є наявність демократичного контролю за обмеженням прав і свобод громадян у період воєнного стану, а це означає, що обмеження повинні бути обґрунтованими, пропорційними та необхідними у конкретних обставинах); захист прав людини (незважаючи на введення обмежень, держава мусить забезпечити захист фундаментальних прав і свобод громадян, включаючи право на життя, гідність та недоторканність особи); міжнародні зобов'язання (держави, які вводять воєнний стан, повинні дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та міжнародного гуманітарного права); стратегічний план виходу (важливою частиною управління воєнним станом є розробка стратегічного плану виходу, що передбачає поступове відновлення прав і свобод після завершення конфлікту); роль суду і правозахисних організацій (суди та правозахисні організації відіграють важливу роль у забезпеченні захисту прав громадян у період воєнного стану, контролюючи дотримання законності та правових гарантій).

9. Визначення безпеки людини як окремого елемента державної безпекової політики чи сегмента системи забезпечення національної безпеки держави призводить до неправильного розуміння засобів, якими керується держава в управлінні цими процесами. На загальнодержавному рівні безпека кожної людини вписується в концепцію національної безпеки та гарантується на конституційно-правовому рівні як основний обов'язок держави. Зате реалізація прав людини на безпечні умови життя охоплюється конституційно-правовими гарантіями, які забезпечують повноту громадянських прав і свобод. Тут спостерігається ієрархія цілей та пріоритетів державної політики, що призводить до певної обмеженості в інструментах і методах досягнення цілей нижчого рівня порівняно з досягненням цілей вищого пріоритету.

10. На сьогодні процес євроінтеграції в Україні не повинен розглядатись як самоціль. Хоча відкриття ринків ЄС для вітчизняної продукції,

досягнення європейських соціальних стандартів та соціального забезпечення, створення прозорих умов для бізнесу та особистісного розвитку видаються позитивними цілями і сприяють поступу суспільства, проте досвід країн ЄС демонструє, що в разі вирішення проблем національної безпеки загальноєвропейські інтереси безпеки, включаючи економічні, можуть переважати над національними інтересами чи пріоритетами національної політики в цій сфері. Деякі країни намагаються отримати більше переваг від ЄС, зменшуючи власні вимоги до національного безпекового середовища, особливо в економіці. Прикладами є Франція, Німеччина та Італія, які ухиляються від впровадження загальноєвропейських безпекових обмежень та санкцій, пояснюючи це начебто великими ризиками для їхніх економік. З іншого боку, питання дотримання прав людини слугує певним індикатором демократизації країни та її відповідності стандартам ЄС, зокрема у виконанні вимог щодо перерозподілу фінансових потоків усередині ЄС.

11. Аналізована державна політика реалізується в двох площинах: національної безпеки та громадянських прав. Предметне поле пропонованого дослідження стосується насамперед сфери національної безпеки, в ширших рамках якої реалізується державна політика із забезпечення прав людини. Натомість державні гарантії реалізації прав людини охоплюються вузькими законодавчо визначеними рамками, в межах яких реалізується аналізований вид політики, і саме їх контур впливає на вибір конкретних механізмів та інструментів її реалізації, тоді як законодавчо визначений обсяг політики в сфері національної безпеки вносить лише певні корективи щодо способу застосування чи умов функціонування відповідних механізмів державної політики. Воєнний стан – це особливий правовий режим функціонування суспільства та всієї сукупності державно-владних відносин. Його особливість проявляється у наділенні органів державної влади виключними повноваженнями, реалізація яких з точки зору безпекового сектору суттєво підвищує рівень обороноздатності держави, скеровує майже всі державні процеси на воєнні потреби та забезпечення тактичних цілей національної безпеки – досягнення миру, припинення воєнних дій, захист громадян. Держава свідомо розширює коло своїх повноважень, однак цьому має передувати настання негативних факторів зовнішнього середовища, які поставили би під загрозу саме існування Української державності та української нації. В такому контексті державна політика у сфері національної безпеки спрямована не стільки на розвиток громадянських прав, скільки на взагалі відстоювання самих умов їх існування в тому вигляді, в якому вони гарантовані державою на рівні Конституції України.

12. Попри руйнівні процеси, спричинені військовою агресією російської федерації проти України, наша держава активно діє в руслі мінімізації

негативного впливу процесу обмеження прав і свобод людини на суспільство. У період воєнного стану обмеження прав і свобод людини є необхідним заходом для забезпечення національної безпеки та захисту життя й безпеки громадян. Однак важливо враховувати, що ці обмеження мають тимчасовий характер, оскільки застосовуються в обставинах надзвичайної ситуації для забезпечення безпеки держави та її громадян. Україна, використовуючи механізми законодавства та міжнародних норм, стежить за тим, щоб обмеження прав і свобод людини у період воєнного стану були обґрунтованими, пропорційними та не перевищували межі необхідних заходів для досягнення цілей безпеки. Наша держава приділяє особливу увагу захисту прав тих осіб, які опинилися в зоні конфлікту, зокрема, забезпечується доступ до правової допомоги, медичних послуг і захист від насильства. Також Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами, залучаючи міжнародні правозахисні організації та міжнародні механізми, щоби гарантувати відповідність процесу обмеження прав і свобод людини міжнародним стандартам та зобов'язанням.

Отже, незважаючи на виклики, спричинені загарбницькою війною, Україна продовжує розвивати свої законодавчі та інституційні механізми з метою забезпечення захисту прав і свобод людини, навіть у період воєнного стану. Це є важливий елемент боротьби за правовий порядок, демократію та гуманітарні цінності в умовах військового конфлікту.

13. Державна політика забезпечення прав людини в сфері національної безпеки в умовах воєнного стану є найбільш радикальним різновидом політики забезпечення громадянських прав і свобод, радикальність якої пов'язана із запровадженням на всій території держави унікального за своїм змістом та механізмами реалізації правового режиму – режиму воєнного стану. Державний механізм забезпечення правового статусу особи є неодмінним складником національної безпеки України, оскільки він визначає ступінь захищеності прав і свобод громадян, а також стабільність правового середовища. В дисертаційній роботі наведено обґрунтовані висновки щодо загальнотеоретичної характеристики заналізованої проблеми, зокрема в плані: а) гарантії прав та свобод громадян – держава відповідає за забезпечення правового статусу особи, за гарантування прав і свобод, передбачених законом, а також за захист їх від будь-яких порушень; б) законодавчої бази та її виконання – ефективна робота законодавчої гілки влади, а також відповідне виконання законів і рішень судів є важливими чинниками забезпечення правового статусу особи та національної безпеки; в) функціонування судової системи – незалежна та ефективна судова система, яка забезпечує доступ до справедливого суду та розгляд справ у разі порушення прав, виступає важливою складовою державного механізму гарантування національної безпеки; г) розвитку громадянського суспільства – активна участь інститутів

громадянського суспільства в моніторингу та контролі за діяльністю влади сприяє підвищенню захищеності прав і свобод особи; г) міжнародного співробітництва – співпраця з міжнародними організаціями та іноземними інституціями у сфері прав людини сприяє закріпленню її правового статусу та зміцненню національної безпеки; д) протидії тероризму та злочинності – держава повинна ефективно боротися з тероризмом, організованою злочинністю та іншими загрозами, що можуть впливати на правовий статус особи та загрозувати національній безпеці.

У підсумку теоретичного узагальнення та нового вирішення досліджуваної теоретико-прикладної проблеми констатовано, що державний механізм забезпечення правового статусу особи відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, оскільки впливає на стійкість українського суспільства, дотримання законності та захищеність прав і свобод наших громадян. Його висока ефективність є важливою передумовою для зміцнення демократії та стабільності в державі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Чижов Д. А. Роль державного механізму в забезпеченні прав та свобод людини у сфері національної безпеки України : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 216 с.

Розділи у колективних монографіях:

2. Чижов Д. А., Яковюк І. В. Українські проєкти військово-політичної інтеграції: геополітичні пошуки М. Костомарова, М. Грушевського, С. Рудницького, Ю. Липи. *Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку* : колективна монографія : у 2 ч. / за наук. ред. А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2020. Ч. 1 : Від Давнього Риму до Другої світової війни. 180 с. С. 150–161. (авторський внесок – досліджено державницькі погляди і геополітичну концепцію Степана Рудницького, що є важливими для визначення національних інтересів України у балтійсько-чорноморському регіоні, а також інтеграційний проєкт Юрія Липи, що може бути корисним для розробки сучасних і майбутніх геополітичних стратегій національної безпеки)

3. Чижов Д. А. Теоретико-правові підходи до розуміння прав людини як об'єкта національної безпеки. *Парадигмальні виклики сучасного розвитку* : колективна монографія / за заг. ред. А. П. Дуки. Чернігів : Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, 2022. 242 с. С. 68–78.

**Статті в наукових періодичних виданнях,
проіндексованих у базах даних Scopus та Web of Science Core Collection:**

4. Chyzhov Denys, Zhuravlov Dmytro, Anishchuk Viktoriia, Pashynskiy Volodymyr, Zaitsev Mykola. The defense-industrial complex as the basis of the national security of the state. *Journal of security and sustainability issues*. March 2020. Vol. 9. Num. 3. P. 829–842. DOI: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3\(9\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(9)) (**Scopus**) (авторський внесок – висвітлено основні стратегічні цілі та ініціативи оборонно-промислового комплексу як основи національної безпеки держави, особливості та структуру їх функціонування в різних країнах світу, а також питання, пов'язані з упровадженням реформ в Україні, налагодженням міжнародного співробітництва в рамках інноваційних тенденцій та забезпечення прав людини шляхом приведення норм чинного законодавства України у відповідність до світових стандартів)

5. Denys A. Chyzhov, Ivan V. Yakoviyk, Nina I. Karpachova, Svitlana V. Hlushchenko, Yuliia O. Chaliuk. National security policy in Ukraine: a change in the system of power relations of the modern world. *Revista San Gregorio*. January 2020. Vol. 11. Iss. 4. P. 224–235. DOI: <https://doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1555> (**Web of Science**) (авторський внесок – аналіз підходів до вдосконалення сучасної політики з національної безпеки, а також її організаційно-правове забезпечення з урахуванням виявлених загроз національній безпеці України)

6. Denys Chyzhov, Yevhen Bilousov, Andriy Osaulenko, Raisa Pereyhina, Serhii Derevianko. International institutions in the mechanism for the protection of human rights and freedoms in the national security context. *Cuestiones Políticas*. Vol. 40. Núm. 73 (2022): P. 108–127. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.05> (**Web of Science**) (авторський внесок – запропоновано застосування методів статистичного та кореляційного аналізу, узагальнення та аналогії, гіпотетико-дедуктивної моделі, що дало можливість встановити кореляцію між рівнем захисту прав людини через ратифікацію міжнародних договорів та рівнем національної безпеки)

7. Denys Chyzhov, Yevhen Bilousov, Yevdokiia Streltsova, Abbasov Nail Ibad, Svitlana Poliarush-Safronenko. The case law of the European Court of Human Rights on the protection of Human Rights and freedoms in terms of national security protection. *Revista de la Universidad del Zulia*. Vol. 13. №. 38 (2022 Septiembre–Diciembre). P. 72–88. DOI: <http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.38.05> (**Web of Science**) (авторський внесок – проаналізовано положення національної правової бази та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що значною мірою визначають роль Європейського суду з прав людини у вирішенні спорів, пов'язаних із дотриманням прав і свобод людини в контексті захисту національної безпеки)

Статті в наукових фахових виданнях України категорії «Б»:

8. Chyzhov D. A. Organizational and legal support of human rights and freedoms in the national security of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law* : the all-Ukrainian scientific and practical economic and legal journal. 2021. № 7. P. 98–103. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.7.15>

9. Чижов Д. А. Механізм забезпечення прав та свобод людини і громадянина в сфері національної безпеки України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 29. С. 120–126. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5584558>

10. Чижов Д. А. Поняття та структурні елементи механізму забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 30. С. 11–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5584672>

11. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав та свобод людини і громадянина. *Держава та регіони* : науковий журнал. Серія «Право». 2021. № 4 (74). С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>

12. Чижов Д. А. Державні гарантії забезпечення прав та свобод людини у сфері національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 314–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/77>

13. Чижов Д. А. Державна політика забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах розвитку цифровізації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.56215/01211214.46>

14. Чижов Д. А. Система органів державної влади щодо забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 11. № 2. С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.56215/04212202.18>

15. Чижов Д. А. Судовий захист прав людини у сфері національної безпеки як комплексний політико-правовий інститут. *Нове українське право* : науковий журнал. 2022. № 1. С. 184–189. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.28>

16. Чижов Д. А. Зарубіжний досвід забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Київський часопис права* : науковий журнал. 2022. № 1. С. 186–191. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.29>

17. Chyzhov D. A. Genesis of the formation and development of human rights in the field of national security. *Administrative law and process* : scientific

and practical journal. 2022. № 1 (36). С. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2022.1.05>

18. Чижов Д. А. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Науковий журнал «Актуальні проблеми політики»*. 2022. № 69. С. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1312>

19. Чижов Д. А. Судово-правова політика сучасної України стосовно забезпечення прав та свобод людини у сфері національної безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спецвипуск*. 2022. № 2. С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-58-65>

20. Чижов Д. А. Онтологічний зміст механізму забезпечення прав людини у сфері національної безпеки України. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. Вип. 2. С. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.2>

21. Чижов Д. А. Характеристика державної політики України щодо забезпечення та реалізації прав і свобод людини у сфері національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 50–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/9>

22. Чижов Д. А. Право на свободу та особисту недоторканність в контексті забезпечення національної безпеки. *Науковий журнал Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спецвипуск «Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану»*. 2023. № 2 (127). С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-6-81-88>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

23. Чижов Д. А. Державне забезпечення прав та свобод людини: основа національної безпеки України. *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя* : збірник тез науково-практичної конференції (м. Київ, 18 вересня 2020 р.) / упоряд. : М. Г. Вербенський, В. О. Рядінська, Ю. Б. Ірха, О. І. Бочек. Київ : ВАІТЕ, 2020. С. 180–183.

24. Чижов Д. А. Проблеми нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини у сфері національної безпеки. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня* : тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Т. 2 / за заг. ред. І. Толока. Київ : ВІКНУ, 2020. С. 83–84.

25. Чижов Д. А. Порівняльно-правова характеристика забезпечення прав людини у сфері національної безпеки Європейського Союзу. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 21 грудня 2021 р.). Харків : НДІ ППСН, 2021. С. 104–107.

26. Chyzhov D. A. Comparative legal characteristics of the provision human rights in the sphere of national security of Ukraine on the example of the NATO member countries. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 1. С. 359–361.

27. Чижов Д. А. Комплексний підхід судового захисту прав людини у сфері національної безпеки. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 2 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 червня 2022 р.). Кропивницький : ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. С. 126–129.

28. Чижов Д. А. Обмеження прав людини з метою забезпечення оборони та національної безпеки держави. *Національна безпека України в умовах нових викликів і загроз* : матеріали Науково-практичної конференції (м. Харків, 19 травня 2023 р.). Харків : Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, 2023. С. 23–27.

29. Чижов Д. А. Національна безпека України, оборона та зовнішня політика у правових позиціях Конституційного Суду України. *Восьмі таврійські юридичні наукові читання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.) / Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського ; Сухумський державний університет ; Сілезький інститут політичної освіти SIPE. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 19–22.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

30. Chyzhov D. A. Legal basis of understanding human rights in the field of national security of Ukraine. *Baltic journal of legal and social sciences*. 2022. № 2. P. 232–236. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-39>

31. Chyzhov D. A. The content of human rights for security in the human rights system in the aspect of ensuring the national security of Ukraine. *Baltic*

journal of legal and social sciences. 2022. № 4. P. 190–196. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-22>

32. Chyzhov D. A. CHAPTER 2.1. System as a complex category of reflection of national security in theoretical and legal research. *International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime* : collective monograph / edited by D. Nascimento, G. Starchenko ; University of Coimbra, Portugal. Chernihiv : REICST, 2022. P. 201–216. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-02-01>

АНОТАЦІЯ

Чижов Д. А. Державний механізм забезпечення правового статусу особи як складової національної безпеки України (загальнотеоретична парадигма). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2024.

У роботі на рівні докторської дисертації вперше у вітчизняній науці комплексно розглянуто механізм забезпечення правового статусу особи саме як складника національної безпеки держави, що засвідчує інноваційний крок у розумінні взаємозв'язку між правами людини, національною безпекою та юридичними аспектами захисту особи в сучасному світі.

У дисертації обґрунтовується доцільність у зміні парадигми поняття національної безпеки: від концепції, що зосереджується виключно на захисті державних інтересів, до підходу, що ставить людину в центр уваги. Це обумовлюється низкою аргументів: перший із них – звернення до прав людини (дотепер національна безпека розглядалася головню крізь призму військової сили та захисту державного суверенітету, натомість антропоцентричний підхід виокремлює захист прав і свобод людини як основу національної безпеки); другий аргумент зводиться до інтердисциплінарного підходу (антропоцентричне сприйняття національної безпеки потребує міждисциплінарного дослідження, включаючи елементи права, політики, соціології, психології та інших наукових галузей); третій аргумент вирізняє так званий суспільний договір (розгляд національної безпеки у площині прав людини викликає дискусії щодо соціального контракту між державою та її громадянами, а також розподілу влади та відповідальності між ними); четвертий аргумент акцентує на глобальній перспективі (це напрям зростання транснаціональних викликів, таких як тероризм, кіберзлочинність та інших, що спонукає до розгляду національної безпеки в глобальному контексті, де

захист прав людини має надважливе значення); п'ятий аргумент – вплив технологій (стрімкий технологічний прогрес створює нові можливості для захисту й водночас ризику щодо порушення прав людини, що потребує нових підходів до регулювання суспільних відносин у сфері національної безпеки). Перелічені аргументи доводять, що дослідження антропоцентричності національної безпеки у сучасному юридичному дискурсі є новаторським і важливим для розвитку сучасної наукової, зокрема правової, думки.

Ключові слова: правовий статус, особа, світоглядні концепти, держава, громадянське суспільство, права, свободи та обов'язки, державний механізм, державна політика, стратегія, національна безпека, правові відносини.

SUMMARY

Chyzhov D. A. State mechanism for ensuring the legal status of a person as a component of national security of Ukraine (general theoretical paradigm). Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Law in the scientific specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2024.

The doctoral dissertation is the first in the national science to comprehensively consider the mechanism of ensuring the legal status of a person as an integral element of the national security of the state, which is an innovative step in understanding the relationship between human rights, national security and legal aspects of protection of a person in the modern world.

The expediency for a paradigm shift in the concept of national security is substantiated in the thesis: from a concept that focuses exclusively on the protection of state interests to an approach that puts people at the center of attention. This is based on a number of arguments: the first is the appeal to human rights (so far, national security has been viewed mainly through the prism of military force and protection of state sovereignty, while the anthropocentric approach emphasizes the protection of human rights and freedoms as the basis of national security); the second argument is reduced to an interdisciplinary approach (an anthropocentric perception of national security requires interdisciplinary research, including elements of law, politics, sociology, psychology and other scientific fields); the third argument emphasizes the concept of a «social contract» (considering national security in terms of human rights raises discussions about the social contract between the state and its citizens, as well as the distribution of power and responsibility between them); the fourth argument emphasizes the global perspective (this is the direction of growth of transnational challenges, such as terrorism, cybercrime, etc., which prompts the consideration of national security in

a global context, where the protection of human rights is of utmost importance); the fifth argument is the influence of the latest technologies (rapid technological progress creates new opportunities for protection and, at the same time, risks of human rights violations, which requires new approaches to the regulation of social relations in the field of national security). The above-mentioned arguments prove that the study of the anthropocentricity of national security in modern legal discourse is innovative and important for the development of modern scientific, including legal, thought.

Keywords: legal status, person, worldview concepts, state, civil society, rights, freedoms and duties, state mechanism, state policy, strategy, national security, legal relations.

Підписано до друку 06.05.2024 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умов. друк. арк. 2,0.
Тираж 50 прим. Зам. № 35-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.